

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Politiek onwenselijk: bedreigingen, burn-outs en beperkte ondersteuning: een politieke carrière anno 2022

Spruit, J.; Bytyçi, D.

Citation

Spruit, J., & Bytyçi, D. (2022). Politiek onwenselijk: bedreigingen, burn-outs en beperkte ondersteuning: een politieke carrière anno 2022. *Bestuurskundige Berichten*, 37(2), 12-16. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3736549>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3736549>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Politiek onwenselijk

Bedreigingen, burn-outs en beperkte ondersteuning: een politieke carrière anno 2022

Justin Spruit en Drenis Bytyçi

© Justin Spruit

De politiek is wellicht het meest dynamische onderdeel van het openbaar bestuur. Politici behoren tot de meest populaire actoren ervan en spelen een grote rol in de media. Werken in de politiek is dan ook voor menig jongere een groot toekomstdroom. De dynamiek binnen de politiek is echter sterk veranderd, vergeleken met enkele decennia geleden. 20 jaar geleden ervoer Nederland haar eerste *high profile* politieke moord sinds de gebroeders de Witt met de moord op Pim Fortuyn (LPF). Sindsdien hebben er ook andere grote systemische veranderingen plaatsgevonden, zoals de rol van internet en sociale media in de politiek. De keerzijden van het werken in de politiek zijn daardoor ook zichtbaarder geworden. Men kan zich daarom afvragen in hoeverre het nog wenselijk is om te werken in de politiek. Kun je je beter focussen op de private sector of op andere onderdelen van het openbaar bestuur? Of valt dit mee en 'hoort het erbij'? In dit artikel analyseren we in drie factoren die de onwenselijkheid van het werken als politicus illustreren.

Reden 1: Veiligheid

Om te beginnen is er een nare trend zichtbaar geworden in de laatste jaren: politici worden vaker en stelselmatiger bedreigd, tot aan familieleden en politiebescherming toe. Het voorbeeld van Geert Wilders (PVV) zijn permanente persoonsbeveiliging is al bijna een gegeven geworden, maar er zijn helaas meerdere recente voorbeelden te noemen. Zo heeft Caroline van der Plas (BBB) deze zomer besloten tijdelijk niet in de media te verschijnen omdat ze te maken had met doodsb bedreigingen.¹ Minister van

Financiën Sigrig Kaag (D66) kreeg in het begin van dit jaar ongewenst bezoek voor haar deur van een man met een fakkel.² Minister Hugo de Jonge (CDA) en RIVM-directeur Jaap van Dissel waren tijdens de coronacrisis geregeld het doelwit van opruiing en bedreigingen.^{3,4} Ook journalisten zijn doelwit en lopen het risico thuis aangevallen te worden,⁵ aangereden te worden bij het verslag doen bij een kerk,⁶ of zelfs met auto en al in de berm gegooid te worden.⁷ Een bekend tragisch voorbeeld is ook de aanslag op misdaad-

verslaggever Peter R. de Vries, die op klaarlichte dag in Amsterdam geliquideerd werd.⁸ De NOS voelde zich verder ook genoodzaakt om de logo's van hun satellietwagens af te halen.⁹ Op de wereldranglijst Persvrijheid Index van *Reporters sans frontières* (RSF) is Nederland dan ook gezakt van plaats 6 naar plaats 28, waar we de afgelopen twee decennia consequent in de top tien stonden.¹⁰ Deze toename in bedreigingen is niet alleen te wijten aan de coronacrisis. Al in de jaren daarvoor was er een stijging waar te nemen in het aantal gemelde strafbare bedreigingen van politici. Tussen 2015 en 2018 steeg dit aantal van 92 naar 362.¹¹ En ook nu na de coronacrisis, met het oplaaien van het stikstofdebat en boerenprotesten, blijkt het er niet bepaald rustiger op te worden. Minister voor Natuur en Stikstof Christianne van der Wal (VVD) werd zelfs thuis opgezocht door boze boerendemonstranten, die het kennelijk acceptabel vonden deze grens te overschrijden.¹² Het lijkt helaas alsof er met ieder moeilijk nieuw dossier er heftige en bijna gewelddadige tegenstand verwacht moet worden. Gelukkig treedt de rechtsstaat op tegen strafbare feiten die in deze context worden gepleegd en blijven veel van deze daden niet onbestraft. Desondanks is dit giftige klimaat een feit. Niet alleen burgers, maar ook politici lijken elkaar onderling te verwijten en te bedreigen. Dreigen met tribunalen door Kamerlid Pepijn van Houwelingen (FvD) en Rotterdams PVV-raadslid Maurice Meeuwissen is een recent dieptepunt wat helaas past in deze gesignaleerde trend. Een verharding en verruwing in de politiek is dan ook niet te missen.

Dit doet men afvragen waar deze verharding vandaan komt. Zonder af te dwalen in wilde speculatie over vermeende oorzaken, is in ieder geval duidelijk dat allereerst het vertrouwen in de politiek om maatschappelijke problemen aan te kaarten en vervolgens op te lossen laag is en ten tweede het steeds meer als

een serieuze optie wordt gezien om over te gaan op – of dreigen met – geweld om politieke doelen te bereiken. Zonder te generaliseren kan men hierbij denken aan sommige boeren- of coronaprotesten. Wat zegt dit over de staat van ons openbaar bestuur? Kan de democratische rechtsstaat deze zorgelijke ontwikkeling eigenlijk wel trotseren? Het is geen verrassing dat een dergelijke trend het werk als politicus onaantrekkelijk maakt.

Reden 2: Politieke verplaatsing

Een volgende reden waarom het onwenselijk is om in de politiek te gaan werken is de rol die de politiek speelt bij politieke besluiten. Een vaker gevoerd debat over de rol van de Tweede Kamer gaat over het (wegvallen van) dualisme. Doordat het kabinet zich doorgaans strikt probeert te houden aan een regeerakkoord, en de Kamerleden van coalitiepartijen vrijwel altijd (in grote lijnen) het kabinetsstandpunt volgen, valt er een belangrijke bron van kritiek weg. Kamerdebatten worden op deze manier ook meer voorspelbaar dan wellicht gewenst is. De controlerende en corrigerende functies van het parlement worden op deze manier ingeperkt. Dit kan ook waargenomen worden bij het vertragen en achterhouden van informatie, zoals tijdens de toeslagenaffaire.¹³

Afgezien van dit monisme is er sprake van een verplaatsing van de politiek. De Utrechtse hoogleraar Mark Bovens beschrijft deze term als een verschuiving van de plek waar politieke besluitvorming plaatsvindt, specifiek van democratisch gelegitimeerde arena's zoals het parlement naar arena's die niet democratisch gelegitimeerd zijn.¹⁴ Bovens ziet deze ontwikkeling als "een belangrijke bedreiging voor de moderne democratie". Er zijn legio voorbeelden, met als rode draad een langdurige onderhandeling gefaciliteerd door de overheid tussen grote spelers op een specifiek terrein

buiten het parlement om. Vervolgens wordt het resultaat uit deze onderhandeling – zonder veel ruimte voor amendementen – door het parlement bekrachtigd. Het parlement wordt hierin dus niet meegenomen en wordt vervolgens voor een *fait accompli* gesteld. Een voorbeeld hiervan is het pensioenakkoord. Dit akkoord werd in 2019 na jaren onderhandelen tussen het kabinet en de sociale partners met medewerking van de Sociaal-Economische Raad (SER) gefinaliseerd.¹⁴ Een ander bekend voorbeeld is hoe het klimaatakkoord tot stand kwam. Een ander bekend voorbeeld is hoe het Klimaatakkoord tot stand kwam. Voorzitter van het Klimaatberaad Ed Nijpels had vijf ‘tafels’ waar de sector kon onderhandelen over de invulling van het Klimaatakkoord van Parijs. Verder kan er ook voor worden gekozen om een ‘onafhankelijk gespreksleider’ aan te stellen zonder duidelijk mandaat zoals recent is gebeurd door de aanstelling van Johan Remkes in de stikstofcrisis. De Leidse hoogleraar Wim Voermans beschrijft in zijn meest recente boek ‘het land moet bestuurd worden’ maar liefst elf akkoorden die zijn gesloten tijdens de kabinetten-Rutte. Journalist Marc Chavannes spreekt in deze context van een ‘akkoorden-democratie’.¹⁶ Behalve Mark Bovens heeft ook onder meer de vicepresident van de Raad van State Thom de Graaf kritiek geuit op deze verschuiving en heeft het Klimaatakkoord als “*een risico voor de democratie*” omschreven.¹⁹ Emeritus-hoogleraar politicologie Ruud Koole stelt in een overzichtsartikel over de spanning tussen democratie en een ‘akkoorden-democratie’ dat akkoorden: “*dragen het risico in zich de positie van het parlement in het wetgevingsproces (verder) te verzwakken.*”¹⁸

Al met al is er dus een verschuiving waar te nemen in de rol van het parlement in ons staatsbestel. De plek waar grote wezenlijke politieke discussies worden gevoerd heeft zich dus verplaatst: de nadruk ligt nu minder op de direct verkozen Tweede Kamer, en meer op minder democratisch gelegitimeerde arena’s.

Reden 3: Politiek als burn-outfabriek

Het Kamerlidmaatschap of ministerschap vraagt vandaag de dag zo veel dat niet iedereen de werkdruk nog trekt. Politieke veteranen als Pieter Omtzigt (onafhankelijk) en Renske Leijten (SP) hebben last gehad van een burn-out en ook ministers kunnen tijdens een debat in elkaar vallen in het geval van Bruno Bruins (VVD) of zitten met een burn-out thuis zoals Bas van ’t Wout (VVD). De negatieve spiraal van de werkdruk heeft meerdere oorzaken. Allereerst is de politiek een stressvol en druk bestaan. Debatten die tot na middernacht kunnen duren, helpen hier niet aan bij. Hierdoor heeft de voorzitter van de Tweede Kamer gesprekken gevoerd om de hoge werkdruk en stress tegen te gaan. In 2021 zei Kajsa Ollongren over het werk op het Binnenhof: “*bijna niet te behappen voor één persoon*”.²⁰ Daarnaast zijn er relatief weinig Nederlandse Kamerleden ten opzichte van de bevolking. De Estse politicoloog Rein Taagepera beargumenteert dat de meeste parlementen een patroon volgen: het parlement is grofweg even groot als de derdemachtswortel van de bevolking van een land.²¹ Wanneer dit voor Nederland wordt berekend met de laatste CBS-prognoses van 18 augustus 2022 van 17.738.944, dan volgt er volgens Taagepera dat Nederland 261 Kamerleden zou moeten hebben.²² De Tweede Kamer heeft er 150, en loopt dus achter op wat de derdemachtswet zou aanraden. Wanneer er meer Kamerleden zouden zijn, dan daalt de relatieve werkdruk per Kamerlid. In een opinieartikel in de Volkskrant hebben zowel de fractievoorzitter van de ChristenUnie als van Volt zich uitgesproken voor een verhoging van het aantal Kamerleden naar 200.²³ Met name de kleine fracties zouden profiteren van dit voorstel.²⁴

Behalve relatief weinig Kamerleden, is de ondersteuning van Kamerleden ook beperkt. Volgens een briefadvies van de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) over de ondersteuning van de Tweede Kamer stelt zij: “*dat de Kamer niet leunt op veel en brede ondersteuning.*”²⁵ Ook wanneer de ondersteuning internationaal wordt vergeleken, heeft Nederland een beperkte ondersteuning.²⁶ De beperkte ondersteuning van Kamerleden staat in schril contrast met ministers die kunnen rekenen op de ondersteuning van honderden dan niet duizenden ambtenaren. Er is hier dus sprake van een informatie-asymmetrie en dit ondermijnt de controlefunctie van de Kamer. In 2019 zijn er wel stappen gezet ter verbetering van de ondersteuning door de motie-Jetten. Deze stelde 10 miljoen euro structureel beschikbaar voor dit doel.²⁷ Hiervan is er 7,6 miljoen euro niet uitgegeven door fracties als ‘appeltje voor de dorst’ bij mogelijke tegenvallende verkiezingsuitslag.

Daarnaast zijn er ergernissen omdat de bedoeling was om inhoudelijke ondersteuning te regelen, maar eerder het beeld ontstond dat dit meer is opgegaan aan beeldvorming door extra te investeren in voorlichters.²⁸

Wat wenselijk hierin is, blijkt wederom een politieke beslissing te zijn. Een voorzet hiervoor is al gegeven.

In een recente policy paper van het Montesquieu Instituut wordt namelijk beargumenteerd dat de keuze voor welke vorm van ondersteuning afhangt welke rol als Kamerlid een nieuwe impuls nodig heeft.²⁹ In deze policy paper worden zes vormen van ondersteuning van Kamerleden onderscheiden, namelijk personele steun in de vorm van een informatiemakelaar, adviseur, penvoerder, onderhandelaar, marketeer of planner. Verder wijst de ROB in haar briefadvies op de politieke versnippering, de opkomst van sociale media, incident gedreven politiek en aandachtcompetitie als mogelijke oorzaken van een hoge werkdruk voor Kamerleden. Ook maken ze de interessante constatering dat er sprake is van een benaderingsparadox: door moderne media zijn Kamerleden weliswaar beter benaderbaar, maar dit leidt juist tot een verminderde bereikbaarheid. Doordat de emailadressen en profielen van Kamerleden openbaar zijn, worden zij overspoeld met informatie en verzoeken, waardoor zij nog minder bereikbaar zijn. Door deze onderdelen is het erg lastig om het werk als volksvertegenwoordiger of minister nog adequaat uit te oefenen en is er een koerswijziging nodig.

Conclusie & aanbevelingen

Los van deze negatieve trends is er uiteraard ook veel moois aan het werk als politicus. Desondanks is het ontzettend jammer dat politici in Nederland te maken hebben met bedreigingen, burn-outs, gebrekkige ondersteuning en een veranderde rol van de Tweede

Nationaal Archief (CC0)

Kamer. Met dit artikel willen we het werken in de politiek nadrukkelijk niet ontmoedigen of zwartmaken. Juist door realistisch te zijn over de onaantrekkelijkheid van het werk in de huidige vorm, kan men werken richting een betere toekomst. Een toekomst waarin politici niet meer stelselmatig worden bedreigd, geen last meer hebben van een te hoge werkdruk, burn-outs en een gebrek aan ondersteuning. Een toekomst waarin de politiek serieuzer wordt genomen door zichzelf, maar ook door de media en de samenleving als geheel. Als samenleving lijken we nog geen duidelijk antwoord te hebben op de vraag hoe we een dergelijke toekomst gaan bewerkstelligen. Daarom sluiten we dit artikel af met in ieder geval de volgende zeven aanbevelingen:

1. Verhoog de pakkans van (online) bedreigingen.
2. Verhoog de straffen voor de meest voorkomende vormen van intimidatie waar volksvertegenwoordigers mee kampen.
3. Breng de politiek terug naar het parlement en maak minder vaak gebruik van 'akkoorden-democratie'.
4. Verhoog het aantal Kamerleden naar minimaal 250.
5. Verhoog het budget voor ondersteuning van Kamerleden zodat elk Kamerlid op minimaal vier inhoudelijke medewerkers kan rekenen.
6. Richt een (staats)commissie op om de werkdruk, ondersteuning en grootte van de Tweede Kamer onder de loep te nemen met concrete beleidsaanbevelingen als einddoel. Betrek hierbij de fractievoorzitters om de uitkomsten te implementeren.
7. Richt ook een hernieuwde 'Commissie-Dijkstal' op om nieuw licht te schijnen op de wenselijke financiële beloning en regelingen van politieke ambtsdragers.

Deze zeven aanbevelingen zullen geen wondermiddel zijn voor de geconstateerde problemen in de Nederlandse politiek. Ze betreffen slechts een eerste aanzet tot verandering. Echter, structurele veranderingen komen van cultuurveranderingen. Wanneer de cultuur kan worden veranderd richting het veiliger uit kunnen oefenen van een politiek ambt en richting een nieuwe waardering van Kamerwerk van hoge kwaliteit, dan komt dat niet alleen de 'Haagse kaasstolp', maar het hele land ten goede. De besluitvorming wordt dan beter. Zo kan de politiek weer een wenselijk *Beruf*, zoals Max Weber het ooit bedoelde, worden.

Bronnenlijst

- [1] RTL Nieuws. (2022). BBB-leider Caroline van der Plas tijdelijk niet in media na ernstige bedreigingen. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/politiek/artikel/5323715/caroline-van-der-plas-bedeigingen-stapje-terug-bbb-doodsbedreiging>
- [2] NOS. (2022). Man die met fakkel bij huis van Sigrid Kaag stond gaat in hoger beroep. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://nos.nl/artikel/2414885-man-die-met-fakkel-bij-huis-van-sigrid-kaag-stond-gaat-in-hoger-beroep>
- [3] Kuiper, R. (2022). 'Ik heb ontzaglijk veel spijt', snikt Hans de M., de man die Hugo de Jonge wilde 'opruimen'. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.volkskrant.nl/cs-bb7818ae>
- [4] Bouma, R. (2022). Man (53) gearresteerd voor bedreiging Jaap van Dissel en opruiing. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://nos.nl/artikel/2383461-man-53-gearresteerd-voor-bedeiging-jaap-van-dissel-en-opruiing>
- [5] NOS. (2022). OM eist 5 jaar cel voor 'aanslag op de persvrijheid' in Groningen. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://nos.nl/artikel/2435275-om-eist-5-jaar-cel-voor-aanslag-op-de-persvrijheid-in-groningen>
- [6] Selles, J. (2021). Taakstraf voor aanrijden PowNed-verslaggever bij kerk op Urk: 'Hij gebruikte de naam des Heeren ijdellijk'. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.destentor.nl/flevoland/taakstraf-voor-aanrijden-powned-verslaggever-bij-kerk-op-urk-hij-gebruikte-de-naam-des-heeren-ijdellijk~a07ba6fc/>
- [7] NOS. (2021). Beelden van fotograaf en vriendin die met auto omver worden geduwd: 'Waren doodsbang'. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://nos.nl/artikel/2377494-beelden-van-fotograaf-en-vriendin-die-met-auto-omver-words-geduwd-waren-doodsbang>
- [8] OM. (2022). Levenslang geëist tegen beide verdachten moord Peter R. de Vries. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2022/06/07/levenslang-geest-tegen-beide-verdachten-moord-peter-r.-de-vries>
- [9] NOS. (2020). NOS haalt na aanhoudende bedreigingen logo van satellietwagens. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://nos.nl/artikel/2352452-nos-haalt-na-aanhoudende-bedeigingen-logo-van-satellietwagens>
- [10] NVJ. (2022). Nederland zakt op wereldranglijst persvrijheid van plaats 6 naar 28! Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.nvj.nl/nieuws/nederland-zakt-wereldranglijst-persvrijheid-plaats-6-28>
- [11] De Haan, M. (2021). Politici steeds vaker bedreigd: 'Denk na voordat je iets plaatst op sociale media'. Geraadpleegd op 15 augustus 2022, van: <https://www.ewmagazine.nl/nederland/achtergrond/2021/10/politici-steds-vaker-bedeigd-denk-na-voordat-je-iets-plaatst-op-sociale-media-850248/>
- [12] RTL Nieuws. (2022). Minister Van der Wal doet aangifte wegens doodsbedreiging. Geraadpleegd op 15 augustus 2022, van: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5317230/christianne-van-der-wal-aangifte-doodsbedreiging-stikstof>
- [13] AD. (2021). Ministerie erkent bewust achterhouden van explosief memo over toeslagenaffaire. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.ad.nl/binnenland/ministerie-erkent-bewust-achterhouden-van-explosief-memo-over-toeslagenaffaire~ad8840ff/>
- [14] Bovens, M. A. P. (2005). De verspreiding van de democratie. *B en M: tijdschrift voor beleid, politiek en maatschappij*, 32(3), 119-127.
- [15] Van Dijk, T. (2019). Doorbraak Pensioenakkoord. Geraadpleegd op 14 augustus 2022, van: <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/doorbraak-pensioenakkoord>
- [16] Chavannes, M. (2021). Hoe politiek en bestuur steeds minder democratisch worden. Geraadpleegd op 16 augustus 2022, van: <https://decorrespondent.nl/12529/hoe-politiek-en-bestuur-steds-minder-democratisch-words/2732523806738-62c125ab>
- [17] Voermans, W. (2021). Het land moet bestuurd worden: Machiavelli in de polder. Amsterdam: Prometheus.
- [18] Koole, R. A. (2019). Is een 'akkoorden-democratie' wel een echte democratie? *RegelMaat: Kwartaalblad voor Wetgevingsvraagstukken*, 34(2), 95-111
- [19] Joosten, C. (2018). Thom de Graaf: klimaatakkoord risico voor democratie. Geraadpleegd op 13 augustus 2022, van: <https://www.ewmagazine.nl/nederland/achtergrond/2018/12/de-graaf-akkoorden-zijn-risico-voor-democratie-661873/>
- [20] RTL Nieuws. (2021). Kamervoorzitter maakt zich zorgen om werkdruk op Binnenhof. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/politiek/artikel/5232937/tweede-kamer-burn-out-kamerleden-voorkomen>
- [21] Taagepera, R. (1973). Seats and votes: A generalization of the cube law of elections. *Social science research*, 2(3), 257-275.
- [22] CBS. (2022). Bevolkingsteller: hoeveel mensen wonen er nu in Nederland? Geraadpleegd op 14 augustus 2022, van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/bevolkingsteller/>
- [23] Dassen, L. & Segers G. (2021). Dassen en Segers: we moeten minder debatteren over ophef van vandaag, en meer over Nederland en Europa van morgen. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.volkskrant.nl/cs-bbdc41bf>
- [24] Otjes, S. (2020) Hoeveel zetels moet de Tweede Kamer hebben? Geraadpleegd op 16 augustus 2022, van: https://www.parlement.com/id/vld2lpwf8xxo/nieuws/hoeveel_zetels_moet_de_tweede_kamer
- [25] ROB. (2021). Briefadvies Ondersteuning Tweede Kamer. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: <https://www.raadopenbaarbestuur.nl/documenten/publicaties/2021/11/4/ondersteuning-tweede-kamer>
- [26] Otjes, S. (2022). What explains the size of parliamentary staff? *West European Politics*, 1-27.
- [27] Tweede Kamer Der Staten-Generaal. (2019). Nota over de toestand van 's Rijks Financiën; Motie; Motie van het lid Jetten c.s. over verhogen van het budget voor de ondersteuning van parlementariërs en de subsidie aan politieke partijen. Geraadpleegd 16 augustus 2022, van: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?did=2019D36535&id=2019Z17551>
- [28] Van de Ven, C. (2021). 'Ik ben een heel grote mier'. Geraadpleegd 15 augustus 2022, van: <https://www.groene.nl/artikel/ik-ben-een-heel-grote-mier>
- [29] Montesquieu Instituut. (2022). Meer ondersteuning voor de Tweede Kamer, maar welke? Een verkenning vanuit de 3 kerntaken. Geraadpleegd op 17 augustus 2022, van: https://www.montesquieu-instituut.nl/9353262/d/policypaper/policy_paper_12.pdf

